

РОЗДІЛ 2 ПОЧАТКОВА ОСВІТА

УДК 37.035.6

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.12>

Ірина БАТРУН

кандидат педагогічних наук, учитель російської мови та літератури, Харківська загальноосвітня школа І–ІІІ ступенів № 101, вул. Краснодарська, 147/2, м. Харків, Україна, 61029

ORCID: 0000-0003-0497-4868

Бібліографічний опис статті: Батрун, І. (2021). Формування загальнолюдських цінностей та громадянських якостей особистості в умовах НУШ. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 76–83, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.12>

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ ЯКОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ НУШ

Розвиток особистості громадянина України, формування інноватора і патріота з метою збереження цілісності вітчизняної держави передбачає формування громадянських якостей. Формування патріотизму в українському суспільстві залишається першочерговим як для держави, так і для системи освіти загалом. Заклади освіти є державно-громадськими установами, які організують свою діяльність на ґрунті національної культури і національних традицій, які за змістом, формами роботи відповідають національно-культурним потребам України, її розвитку як суверенної держави. Отже, національно-патріотичне виховання є важливою складовою частиною сучасного освітнього процесу. Формування здатності людини, громадянина до активної діяльності у справах суспільства, держави на основі усвідомлення своїх прав та обов'язків із гармонійним поєднанням національно-патріотичних почуттів розглядається як громадянськість. Формування громадянських якостей взаємопов'язано із поняттям патріотизму, що сьогодні отожднюється із захистом національних інтересів, наведенням порядку, забезпеченням соціальної справедливості. Патріотизм несе в собі повагу до інших народів, країн, їхньої культури. Повага до своєї країни, до її національних традицій, історії і багатой культури є основою будь-якого виховання. У 2017 році почалися реформи в загальній середній освіті – початок реалізації Концепції «Нова українська школа». Це реформа шкільництва Міністерства освіти та науки, яка передбачала створення школи, де діти будуть навчатися через діяльність. У 2017–2018 навчальному році 100 шкіл тестували новий стандарт, з 2018–2019 року усі перші класи навчаються за ним. Шкільне середовище в умовах НУШ має виховувати дітей у дусі патріотизму, глибокого розуміння історії свого народу, національної ідентичності, самобутності. Завдання педагогів полягає в тому, щоби слова «Україна», «патріотизм» набували для дитини особливого сенсу. Важливим напрямом є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну. Важливим аспектом національно-патріотичного виховання та формування громадянськості є повага та любов до державної мови. Мовне середовище завжди впливає на формування учня-громадянина, патріота України. Багато поколінь українців боролись за незалежність України, яка стала реальністю 24 серпня 1991 року. Сьогодні нашій державі ще тільки 30 років. Відзначаючи і вшановуючи своє державне тридцятиріччя, важливо у дитячому шкільному просторі провести його цікаво, привертаючи увагу до знакових подій і до постатей знакових наших сучасників, які активно брали участь у розбудові України.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання, громадянські якості, національні традиції, національна культура, Нова українська школа.

Irina BATRUN

Candidate of Pedagogical Sciences, Teacher of Russian Language and Literature, Kharkiv Secondary School of I–III Grades № 101, Krasnodarskaya Str., 147/2, Kharkiv, Ukraine, 61029

ORCID: 0000-0003-0497-4868

To cite this article: Batrun, I. (2021). Formuvannia zahalnoliudskykh tsinnostei ta hromadianskykh yakostei osobystosti v umovakh NUS [Formation of universal values and civic qualities of personality in the conditions of NUS]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 5, 76–83, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.5.12>

FORMATION OF UNIVERSAL VALUES AND CIVIC QUALITIES OF PERSONALITY IN THE CONDITIONS OF NUS

The development of the personality of a citizen of Ukraine, the formation of an innovator and a patriot in order to preserve the integrity of the domestic state involves the formation of civic qualities. The formation of patriotism in Ukrainian society remains a priority for both the state and the education system as a whole. Educational institutions are state and public institutions that organize their activities on the basis of national culture and national traditions, which in content, forms of work meet the national and cultural needs of Ukraine, its development as a sovereign state. Thus, national-patriotic education is an important component of the modern educational process. The formation of the ability of a person, a citizen to be active in the affairs of society, the state on the basis of awareness of their rights and responsibilities with a harmonious combination of national and patriotic feelings is considered as citizenship. The formation of civic qualities is interconnected with the concept of patriotism, which today is identified with the protection of national interests, bringing order, ensuring social justice. Patriotism carries with it respect for other peoples, countries, and their cultures. Respect for one's country, its national traditions, history and rich culture is the basis of any education. In 2017, reforms in general secondary education began – the beginning of the implementation of the New Ukrainian School Concept. This is the school reform of the Ministry of Education and Science, which provided for the creation of a school where children will learn through activities. In the 2017–2018 academic year, 100 schools tested the new standard, from 2018–2019, all first grades study according to it. The school environment in the conditions of NUS has brought up children in the spirit of patriotism, deep understanding of history of the people, national identity, identity. The task of teachers is that the words Ukraine, patriotism acquire a special meaning for the child. An important area is the daily education of respect for the Constitution of the state, legislation, state symbols - Emblem, Flag, Anthem. An important aspect of national-patriotic education and the formation of citizenship is respect and love for the state language. The language environment always influences the formation of a student-citizen, a patriot of Ukraine. Many generations of Ukrainians fought for Ukraine's independence, which became a reality on August 24, 1991. Today, our state is only 30 years old. Celebrating and honoring our state thirtieth anniversary, it is important for the children's school space to spend it interestingly, drawing attention to the significant events and figures of our iconic contemporaries who actively participated in the development of Ukraine.

Key words: national-patriotic education, civic qualities, national traditions, national culture, New Ukrainian school.

Актуальність проблеми. Сутність громадянського виховання полягає у навчанні дітей обов'язку добровільного служіння громаді, формування громадянської та державницької позиції молодих українців. Значущість патріотичного виховання доведена В.О. Сухомлинським.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд педагогічних джерел свідчить про посилення інтересу науковців до проблематики формування громадянських якостей особистості. Висвітленням різноманітних граней педагогічної системи В.О. Сухомлинського стали праці М. Антонця, Р. Атаяна, М. Базилевича, А. Борисовського, А. Бика, М. Богуславського, Г. Бучківської, М. Вашуленка (Антонець, 2003: 6; Вашуленко, 2004: 2), Г. Волкова, С. Заволоки, Л. Жадана, Т. Кочубей, О. Сарасвої, О. Савченко, О. Сухомлинської, В. Смаля, Л. Ткачук, М. Ярмаченко та ін (Ткачук, 2016; Кочубей, Ткачук, 2019: 85–93). Окремі аспекти формування дитини відповідно до ідей В. О. Сухомлинського висвітлено в наукових дослідженнях Л. Бондарчук, Н. Ткачової, О. Савченко та ін. Науковці відзначають, що педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського різнобічна і багатопланова. Сьогодні, на початку третього тисячоліття, опубліковано 65 його творів.

В. Кузь, Ю. Руденко, З. Сергійчук спираючись на праці В. Сухомлинського відзначають, що правильно організоване національне виховання формує повноцінну цілісну особистість, суверенну індивідуальність, яка щиро цінує свою громадську, індивідуальну і особистісну гідність, совість і честь.

Визначення сутності громадянського виховання, його змісту та напрямів реалізації у дослідженнях описують І. Бех, М. Боришевський, П. Вербицька, О. Внукова, Н. Дерев'яно, К. Журба, М. Калашникова, О. Г. Воловик, В. Киричок, П. Кензор, Л. Косарева, Л. Крицька, Л. Момотюк, В. Оржехівський, В. Приходько, Л. Рехтета, О. Стебна, О. Сухова, О. Сухомлинська, К. Чорна, Г. Шевченко та інші (Бех, 2007: 7–8; Бех, 2007, с. 4; Калашникова, 1991: 13–14; Сухомлинська, 2005:106–115).

Мета дослідження – вивчити взаємовплив національно-патріотичного виховання у Новій українській школі із загальнолюдськими цінностями учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Заслужують на увагу ідеї В.О. Сухомлинського про те, що у молоді необхідно розвивати «громадянські почуття», які «звеличують людину, стверджують у ній суспільну свідомість, честь, гор-

дість». Він підкреслював, що у молодих людей слід розвивати «громадянське бачення світу», що «громадянські почуття є головним джерелом моральної чистоти» (Сухомлинський, 1980).

У своїй праці «Як виховати справжню людину», присвяченій моральному вихованню, В. Сухомлинський відзначає, що патріотизм не має нічого спільного із замкнутістю людини у своїх національних інтересах. Справжній патріотизм пов'язаний із культурою міжнародних відносин і ґрунтується на пріоритеті загальнолюдських моральних ідеалів та цінностей (Сухомлинський, 1975). Це є свідченням того, що патріотизм є одним із стовпів «громадянського почуття», його виховання є важливою складовою частиною громадянської соціалізації учнів загалом.

Концепція Нової української школи пропонує виховний компонент змісту компетентностей, визначених у Законі України «Про освіту» (Закон України «Про освіту», 2021). Визначена мета повної загальної середньої освіти, яка полягає у всебічному розвитку та соціалізації особистості, що здатна до життя в суспільстві та має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя (стаття 12). У статтях 1, 5, 21, 28, 31, 53, 54, 55, 70 закладені основні орієнтири компетентнісного виховання особистості учня, які можуть творчо наповнюватися конкретним змістом, з урахуванням особливостей функціонування закладу освіти, актуальних соціальних викликів.

У концепції НУШ передбачено виховання на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Дітей мають привчати до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї (П'ять принципів виховання по-новому, 2021).

В умовах пошуку духовних орієнтирів у цифровому суспільстві патріотизм пов'язаний із втіленням національної ідеї, яка ґрунтується на внутрішніх переконаннях і установках особистості. Вона має згуртувати суспільство, розкрити учням сенс їхньої життєдіяльності. Завдяки організованому громадянському та патріотичному вихованню учнів в умовах НУШ: усвідомлювати своє місце і роль в сучасному світі; сформувати європейські цінності та зрозуміти зміст таких понять-символів, як Україна, Бать-

ківщина, державність та їх роль у консолідації країни; визначати традиційні та сучасні символи своєї національної ідентичності.

Поняття «громадянськість» взаємопов'язано з усвідомленням кожним громадянином своїх прав і обов'язків щодо держави, суспільства; почуття відповідальності за їхнє становище; є важливою рисою морального обличчя людини; формується в процесі громадянського виховання та визначається як інтегративна якість особистості, що дає можливість людині відчувати себе юридично, соціально, морально та політично дієздатною; інтегральна частина культурної ідентичності індивідів і фактор, який зумовлює формування індивідуальних, колективних систем орієнтації; політична соціально-психологічна якість, властивість поведінки особистості, що характеризується усвідомленням себе повноправним громадянином країни з політично зрілою свідомістю, розвинутих почуттям патріотизму і не лише співпричетністю до долі своєї країни, народу, а й відповідно організованою діяльністю (Сухомлинська, 2015: 6).

О.В. Сухомлинська, академік і донька видатного педагога В.О. Сухомлинського, зазначає, що громадянськість є багатоаспектним поняттям. Це – фундаментальна духовно-моральна якість, світоглядна і психологічна характеристика особистості, що має культурологічні засади. Громадянськість – реальна можливість утілення в життя сукупності соціальних, політичних і громадянських прав особистості, її інтеграція в культурні й соціальні структури суспільства. З педагогічного погляду громадянськість містить не лише знання, переживання і вчинки, а насамперед – «бажання це робити». Ці складники перебувають у певному взаємозв'язку і взаємодії з переживанням на певних етапах розвитку особистості емоційного компонента, формування почуттєвої сфери (Рагозін, Сухомлинська, 2001: 252–253). На думку О. Сухомлинської, коли ми говоримо про громадянськість як якість особистості та наукову категорію, то маємо на увазі те, що вона інтегрує в собі національні та патріотичні цінності, які є моральними засадами та становлять основу громадянськості (Сухомлинська, 2015: 9).

Особистість із політично зрілою свідомістю налагоджує гармонійні відносини між інтересами особистості та держави, адже зрілий

громадянин усвідомлює свою зацікавленість у прогресі держави, вбачаючи у ньому також поліпшення особистого життя.

У початковій школі провідною формою діяльності є ігрова, введення дітей у світ вітчизняної культури, сприяння прийняттю ними моральних цінностей: єдності людини і природи, любові до рідної землі, працьовитості, милосердя тощо. Ми навчаємо і виховуємо дітей покоління Z, які сприймають інтернет не як набір технологій, а як життєве середовище. І тому важливим для вчителів є запропонувати їм альтернативу виходу з цифрової реальності.

Упровадження інтерактивних технологій вимагає від учителя створення утворення дидактичних умов для ситуації успіху дитини у процесі навчальної діяльності. Важливо елементи інтерактивних технологій на початкових етапах запроваджувати поступово, починаючи з роботи в парах, малих групах, трійках, «мозковий штурм», «мікрофон» тощо.

Основна мета роботи з молодшими школярами в умовах упровадження ідей НУШ пов'язано з ознайомленням їх з історією та культурою рідного міста, вихованням у них почуття гордості та поваги до малої батьківщини. Молодші школярі мають знати різні факти про історію і природу рідного краю, такі заходи дають змогу виховати в дітях основи національної самосвідомості і гідності, почуття поваги до своєї історії, культури, традицій, до внутрішнього світу людини і в підсумку формують усвідомлене патріотичне почуття. Адже саме цей вік найбільш сприйнятливий для засвоєння цінностей суспільства, розвитку творчих здібностей і моральних норм. На першому місці починається формування особистості, яка усвідомлює себе частиною суспільства і громадянином своєї Вітчизни, розвиваються комунікативні здібності дитини, які дозволяють їй інтегруватися до співтовариства. А рішення одного з головних завдань освіти на цьому етапі – розвиток творчого потенціалу молодшого школяра.

Серед сучасних технологій і методів актуальне навчання за кейс-методом. Кейс – спеціально підготовлений навчальний матеріал, який містить структурований опис ситуації, запозиченої з реальної практики, що вдало поєднує навчальну, аналітичну й виховну діяльність, актуалізує певний комплекс знань,

який необхідно засвоїти під час розв'язання проблеми. Учні мають (спільними зусиллями групи), проаналізувати ситуацію (кейс), яка має місце в реальному житті, і розробити практичне її розв'язання. Завершення роботи над кейсом – оцінка запропонованих алгоритмів і вибір кращого в контексті поставленої проблеми. Ознайомленню молодших школярів із життям рідного села чи міста сприяють різноманітні форми роботи, як традиційні (фоторепортаж, бесіди про відомих людей, створення художніх альбомів, читання віршів), так і інноваційні (створення колажів, інсталяцій, макетів будівлі; вивчення карти міста і нанесення на неї найбільш значущих об'єктів тощо).

Ефективним засобом розвитку пізнавального інтересу молодших школярів є метод проєктів. Користь методу проєктів для початкового навчання складно переоцінити, оскільки цей метод будується на засадах дитиноцентричної педагогіки і безпосередньо впливає на розвиток ключових компетентностей учня, виявлення та збагачення творчого потенціалу дітей. Однак звертаємо вашу увагу на те, що навчальне проєктування зорієнтоване на самостійну діяльність учнів – індивідуальну, парну, групову, яку вони виконують упродовж визначеного часу. Вчитель виступає координатором, консультантом, носієм інформації, а учень – активним розробником та виконавцем проєкту.

Відзначимо, що знайомство молодших школярів з історією і культурою рідного краю є основою для патріотичного виховання, отже, вчителю важливо дібрати такі методи роботи, які дозволять викликати емоційний відгук дітей і бажання самостійно здобувати знання.

До таких форм роботи відносяться, вікторини, складання оповідань, підбір прислів'їв із краєзнавчої тематики, створення альбомів з ілюстраціями про тваринний і рослинний світ рідного краю, про його історію, архітектуру, мистецькі набутки тощо.

Робота щодо формування патріотичних почуттів у молодших школярів має бути систематичною і залучати їх до активної діяльності на засадах педагогіки партнерства, педагогічних працівників ЗЗСО, батьків, представників громадськості.

Потребою часу є побудова успішної взаємодії з батьками. Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту» (статті 25, 30),

означені права, обов'язки та відповідальність батьків та здійснення батьківського самоврядування в закладі освіти. Успішність виховного процесу залежить від того, як складаються взаємини між педагогами, учнями і батьками. Результат виховання може бути успішним тоді, коли вчителі та батьки стануть одностайними.

Патріотичне виховання в початковій школі має сприяти залученню дітей до загальнолюдських цінностей, до історії і культури Батьківщини в цілому і рідного краю зокрема, бути націленим на розвиток у молодших школярів допитливості, пізнавальної активності, що забезпечить інтелектуальний розвиток дитини, допоможе створити умови для розвитку особистості громадянина.

Система роботи з патріотичного виховання молодших школярів заснована на інтеграції різних видів дитячої діяльності, зокрема залучення до творчих груп, осередків, екскурсій, свят, ігор-драматизацій, спортивних змагань, естафет, конкурсів, олімпіад. Важливо відвідувати шкільні музеї, кімнати, зали, галереї. Наприклад, важливо долучати учнів до відзначення пам'ятних та ювілейних дат: Міжнародний день Миру; Всесвітній День туризму; Міжнародний день толерантності; Всесвітній день дитини; Міжнародний день пам'яті жертв геноциду, вшанування їх гідності і запобігання цьому злочину. Важливо залучати молодших школярів до виставок дитячої творчості, книжкових виставок, пропонувати участь у творчих завданнях, проєктах, індивідуальних творчих справах.

Важливо залучати до театралізації, колективних творчих справ, створення колективних творчих панно, флешмобів, виставок-конкурсів, фестивалів та конкурсів, туристичних походів тощо.

Національно-патріотичне виховання молодого покоління неможливе без відповідних заходів щодо відзначення важливих пам'ятних та ювілейних дат (Інформація про знаменні та пам'ятні дати, 2021).

У 2009 р. започатковано «Сокіл» («Джура») – всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра. Гра є формою позакласної роботи з патріотичного та морально-етичного виховання школярів, засобом формування патріотичної свідомості, спортивно-оздоровчої роботи. Організація гри в навчальних закладах спирається на учнівське самоврядування,

засноване на традиціях козацького кола, вільного народного віче, і являє собою добровільне об'єднання дітей для виконання завдань гри.

Гра проводиться Міністерством освіти і науки України за сприяння інших міністерств, відомств та громадських організацій. На загальнонаціональному рівні проводиться з 2009 року. Новий поштовх у розвитку гра отримала 2015 року, коли вона була включена до Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 роки, затвердженої Указом президента України від 13 жовтня 2015 року № 580.

Метою гри є військово-спортивне і національно-патріотичне виховання української молоді на основі традицій українського козацтва: виховання нових поколінь України у душі відданості Батьківщині та її народу на основі відродження національних і загальнолюдських духовних і моральних цінностей; виховання у молоді глибоких і твердих національно-патріотичних переконань, підготовка молоді до творчої праці, до військової служби та захисту своєї Батьківщини шляхом залучення до оборонно-масової та військово-спортивної патріотичної роботи; формування і виховання, спираючись на національні козацькі педагогічні традиції, у юнаків і дівчат високих морально-психологічних якостей; мужності, сміливості, рішучості, відваги, стійкості, дисциплінованості й ініціативності; виховання духовно та фізично розвинутого юного покоління українців на історично сформованих засадах козацького світогляду та здорового способу життя.

Дитинство – ідеальний час для початку навчання прав людини, яке потім продовжується все життя. Права людини – частина життєвого досвіду кожної людини, тому освіта в галузі прав людини повинна бути інтегрована в постійно триваючий процес навчання дітей.

Упровадження громадянської освіти в середній школі є необхідною умовою успішної демократизації суспільства. Громадянська освіта вводить особистість у систему прав та обов'язків, формує досвід діяльності в межах правової держави та демократичних суспільних інститутів.

Громадянська освіта супроводжується вихованням в особистості моральної відповідальності за життєвий простір інших людей, чутливості щодо порушень прав і свобод громадян, тобто формує те, що називається громадянськістю.

Тому всі заходи громадянсько-освітнього змісту мають спиратися на знання, здобуті на уроках, адже тільки на ґрунті знань формуються стійкі переконання та відповідні стереотипи поведінки та дій. Уроки із громадянської освіти повинні мати певну систему, враховувати принципи послідовності та доступності, бути цікавими.

Виховати громадянина й патріота – означає сформувати комплекс особистісних якостей і рис характеру, що є основою специфічного способу мислення та спонукальною силою дій, учинків та поведінки особистості (Ігнатенко, 1997: 6). Важливо звернути увагу на реалії життя. 2014 р. – революція Гідності. У листопаді 2013 року Кабінет міністрів України на чолі із М. Азаровим призупинили процедуру підготовки Угоди про асоціацію України і ЄС. Таке рішення збурило громадян України і призвело до масових демонстрацій на підтримку курсу євроінтеграції. Протести переросли у Революцію та протистояння із діючою владою та початок війни на Сході України.

Опираючись на теоретичні дослідження та сучасні підходи до виховання як соціально-педагогічного явища, важливо вибудувати в кожному ЗЗСО свою соціально-педагогічну парадигму патріотичного виховання на основі соціально значущих цілей і цінностей, концептуальних ідей, традицій, практичного досвіду, регіональних особливостей, які будуть спряцьовувати на цілісний підхід у подоланні негативних соціальних явищ, активізацію громади у цьому процесі, пошук та впровадження інновацій та загальний позитивний результат.

Важливо освітній процес організувати в безпечному освітньому середовищі та здійснювати з урахуванням вікових особливостей, фізичного, психічного та інтелектуального розвитку дітей, їхніх особливих освітніх потреб.

Важливо виховний процес розглядати як:

- цілеспрямовану педагогічну взаємодію учасників освітнього процесу;
- взаємовплив на особистість, що сприяє проєкції індивідуальної траєкторії розвитку дитини;
- творчу співпрацю суб'єктів виховання, у процесі якої проходить закономірний, постійний, послідовний та системний розвиток цих суб'єктів.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відповідно до Концепції Нової укра-

їнської школи, наскрізний процес виховання в закладі освіти формує цінності та сприяє набуттю дитиною певних компетентностей, зокрема громадянських. Виховання має здійснюватися на загальнолюдських цінностях та патріотизмі. Учні важливо привчати до відповідальності, поваги до гідності, прав, свобод, законних інтересів людини, екологічної культури, доброти, милосердя, толерантності, терпимості, шанобливого ставлення до сім'ї.

Шкільне середовище має ґрунтуватися на ідеях свободи, довіри та безпеки, дозволить молодшим школярам бути сучасними, активними, дозволить проявити свої творчі здібності. Педагогіка партнерства передбачає партнерську взаємодію з батьками й учнівським колективом. Виховну програму ЗЗСО варто ухвалювати спільно з батьками, а різні тематичні акції мають ґрунтуватися на дитячій ініціативі, ідеях.

Дитиноцентризм – повага до особистості. Активна діяльність учителя, орієнтація на адресну допомогу. Важливо молодшим школярам прищеплювати цінності гуманізму найкраще через залучення до мистецтва та діяльності.

Створення психологічно комфортної атмосфери. Завдання школи – аналізувати орієнтири, підказувати, як учинки та цінності людини впливають на інших та на її життя, а також створювати психологічно комфортну атмосферу. І тоді новим освітнім простором називатимемо не лише дизайн класів та сучасне обладнання, а й середовище, що виховує успішну й щасливу людину.

Таким чином, загальнолюдські цінності та ідеї патріотизму протягом багатьох століть вітчизняної історії були і є найважливішими моральними якостями європейців, одним із джерел економічного і військової могутності держави. Сьогодні виховання підростаючого покоління має ґрунтуватися на формуванні свідомої громадянської відповідальності кожної особистості за долю своєї держави.

Завданням громадянської освіти та формування громадянських якостей молодших школярів є створення умов для формування людини-громадянина, для якої демократичне громадянське суспільство є осередком для розкриття її творчих можливостей, задоволення особистих і суспільних інтересів. Це може забезпечити система громадянської освіти, що має на меті підготовку молоді до активної участі

в житті демократичного суспільства та формування її громадянської компетентності.

У процесі організації навчання із громадянської освіти важливо дотримуватися таких принципів національної спрямованості, що передбачає формування національної самосвідомості, виховання любові до рідної землі, свого народу, шанобливе ставлення до його культури, гуманізації виховного процесу – зосередження уваги на дитині як вищій цінності, самоактивності та саморегуляції, які формують в учнів здатність до критичності й самокритичності, до прийняття самостійних рішень, поступово виробляє громадянську позицію особистості, почуття відповідальності за її реалізацію в діях та вчинках, культуровідповідності, що передбачає єдність патріотичного виховання з історією та культурою народу, його мовою, народними традиціями та звичаями, які забезпечують духовну

єдність, наступність і спадкоємність поколінь, полікультурності – формуванню в молодших школярів відкритості, толерантного ставлення до культури, мистецтва, вірування інших народів. Сучасні вітчизняні реалії стимулюють відродження патріотичної ідеї як духовної опори суспільства, що є найважливішим складником національної ідеології та фундаментальною основою забезпечення національної безпеки. Національна безпека України має бути надійно забезпечена за участю суспільства громадян-патріотів. Отже, найважливішим завданням вітчизняної держави є відродження патріотичної ідеї і виховання молоді, готової творити в ім'я Батьківщини і захищати Батьківщину від зовнішніх і внутрішніх загроз. На сучасному етапі розвитку суспільства патріотизм покликаний дати новий імпульс духовному формуванню молоді, модернізації економіки, формуванню громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко М. Найголовніше у педагогічній праці – знати дитину: до 85-річчя В. Сухомлинського. *Педагогічна газета*. 2003. № 7. С. 6.
2. Бех І. Життя як цінність у культурно-виховній інтерпретації В.О. Сухомлинського. *Рідна школа*. 2007. № 1. С. 7–8.
3. Бех І. Своєрідність громадянськості педагога за В.О. Сухомлинським. *Педагогічна газета*. 2007. № 12 (грудень). С. 4.
4. Вашуленко М. Педагогічна спадщина В.О. Сухомлинського у контексті сучасності. *Педагогічна газета*. 2004. № 2 (лютий). С. 2.
5. Закон України «Про освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 12.10.2021).
6. Ігнатенко П. Р. Виховання громадянина: психолого-педагогічний і народознавчий аспекти. Київ, 1997. 252 с.
7. Інформація про знаменні та пам'ятні дати. URL: <https://www.dilovamova.com> (дата звернення: 12.10.2021).
8. Калашникова Л.М. Питання організації навчання у спадщині В.О. Сухомлинського. *Педагогіка та психологія*. 1999. Випуск 10. Частина 1. С. 13–14.
9. Кочубей Т., Ткачук Л. Ідея радості пізнання у педагогічній спадщині В. Сухомлинського: науково-методичний аспект. *Інноватика у вихованні*. 2019. Випуск 10. С. 85–93.
10. П'ять принципів виховання по-новому. URL: <https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsypiv-vyhovannya-ro-povomu> (дата звернення: 12.10.2021).
11. Рагозін М.П., Сухомлинська О.В. Громадянин – держава – громадянське виховання. Донецьк, 2001. 262 с.
12. Сухомлинська О.В. Ідеї свободи у поглядах В.О. Сухомлинського. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 4. С. 106–115.
13. Сухомлинська О. Про ідеї та підходи до виховання моральності: український погляд. *Шкільний світ*. 2015. № 708 (4). С. 4–22.
14. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. Киев, 1975. 236 с.
15. Сухомлинский В.А. Родина в сердце. Москва, 1980. 175 с.
16. Ткачук Л.В. Педагогічне забезпечення успіху в навчанні молодших школярів у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. Умань, 2016. 192 с.

REFERENCES:

1. Antonets M. (2003) Naiholovnishe u pedahohichnii pratsi – znaty dytynu: do 85-richchia V. Sukhomlynskoho [The most important thing in pedagogical work – to know the child: to the 85-th anniversary of V. Sukhomlinsky]. *Pedagogical newspaper*. № 7. P. 6. (in Ukrainian)
2. Bekh I. (2007) Zhyttia yak tsinnist u kulturno-vykhovnii interpretatsii V. O. Sukhomlynskoho [Life as a value in the cultural and educational interpretation of V. O. Sukhomlinsky]. *Native school*. № 1. P. 7–8. (in Ukrainian)
3. Bekh I. (2007) Svoieridnist hromadianskosti pedahoha za V.O. Sukhomlynskym [Peculiarity of the teacher’s citizenship according to V.O. Sukhomlinsky]. *Pedagogical newspaper*. № 12 (December). P. 4. (in Ukrainian)
4. Vashulenko M. (2004) Pedahohichna spadshchyna V.O. Sukhomlynskoho u konteksti suchasnosti [Pedagogical heritage of V.O. Sukhomlinsky in the context of modernity]. *Pedagogical newspaper*. № 2 (February). P. 2. (in Ukrainian)
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu». (2021) [Law of Ukraine «On Education».] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (access date: 12.10.2021). (in Ukrainian)
6. Ihnatenko P.R. (1997) Vykhovannia hromadianyna: psykholoho-pedahohichnyi i narodoznavchyi aspekty [Education of the citizen: psychological, pedagogical and ethnographic aspects]. Kyiv. 252 p. (in Ukrainian)
7. Informatsiia pro znamenni ta pamiatni daty. (2021) [Information about significant and memorable dates.] URL: <https://www.dilovamova.com> (access date: 12.10.2021). (in Ukrainian)
8. Kalashnykova L.M. (1999) Pytannia orhanizatsii navchannia u spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [Issues of organization of education in the legacy of V. O. Sukhomlinsky]. *Pedagogy and Psychology*. Issue 10. Part 1. P. 13–14. (in Ukrainian)
9. Kochubei T., Tkachuk L. (2019) Ideia radosti piznannia u pedahohichnii spadshchyni V. Sukhomlynskoho: nauko-vo-metodychnyi aspekt [The idea of the joy of knowledge in the pedagogical heritage of V. Sukhomlinsky: scientific and methodological aspect]. *Innovation in education*. Issue 10. P. 85 – 93. (in Ukrainian)
10. Piat pryntsyviv vykhovannia po-novomu. (2021) [Five principles of education in a new way.] URL: <https://osvitoria.media/experience/p-yat-pryntsyviv-vykhovannya-po-novomu> (access date: 12.10.2021). (in Ukrainian)
11. Rahozin M. P., Sukhomlynska O.V. (2001) Hromadianyn–derzhava–hromadianske vykhovannia [Citizen-state-civic education]. Donetsk. 262 p. (in Ukrainian)
12. Sukhomlynska O.V. (2005) Idei svobody u pohliadakh V.O. Sukhomlynskoho [Ideas of freedom in the views of V. O. Sukhomlinsky]. *Pedagogy and Psychology*. № 4. P. 106–115. (in Ukrainian)
13. Sukhomlynska O. (2015) Pro idei ta pidkhody do vykhovannia moralnosti: ukraïnskyi pohliad [On ideas and approaches to the education of morality: the Ukrainian view]. *School world*. № 708 (4). P. 4 – 22. (in Ukrainian)
14. Suhomlinskij V.A. (1975) Kak vospitat nastojashhego cheloveka [How to bring up a real person]. Kiev. 236 p. (in Russian)
15. Suhomlinskij V.A. (1980) Rodina v serdce [Homeland in the heart]. Moscow. 175 p. (in Russian)
16. Tkachuk L.V. (2016) Pedahohichne zabezpechennia uspihu v navchanni molodshykh shkolariv u tvorchii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho [Pedagogical support of success in teaching junior high school students in the creative heritage of V.O. Sukhomlinsky]. Uman. 192 p. (in Ukrainian)